

KNJIŽNA POROČILA IN OCENE

Anton Aškerc: ZBRANO DELO. Prva knjiga: BALADE IN ROMANCE. LIRSKE IN EPSKE POEZIJE. Uredila in z opombami opremila Marja Boršnik. Ljubljana 1946. Izdala Državna založba Slovenije. Natisnila Tiskarna Veit in drug, družba z o. z. na Viru pri Domžalah. 400 str.

Prva knjiga Aškercovega Zbranega dela, ki ga za Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev prireja njegova najboljša poznavalka, docentka dr. Marja Boršnik, obsega Balade in romance (BR) ter Lirske in epske poezije (LE). Pesnikovi prvi in nedvomno najboljši pesniški zbirki. Kakor kaže naslov, je v načrtu izdaja celotnega A. dela (tudi poznejšega, pesniško po večini manj vrednega), zato se razume samo po sebi, da se urednica drži razporeditve po zbornikih, kakor jih je grupiral pesnik sam.

Obseg in razvrstitev gradiva sta s tem dana že vnaprej, problematično je edino to, kako uvrstiti pesmi, ki jih A. sam ni sprejel v svoje zbirke. V prvo knjigo to gradivo, kolikor kronološko prihaja v poštev, ni uvrščeno; uvrščeno bo, sodeč po opombah k pesmima Vaška lipa (359) in Večna luč (368), v naslednji zvezek. Kaj je bilo za to odločilno, ne vem, zdi se mi pa, da bi bilo bolj organsko in bi manj motilo vrstni red, kakor ga predstavlja pesnikovo delo po zbornikih, če bi bila urednica vse v poštev prihajajoče gradivo do 1896 vključila že v to prvo knjigo. Gradivo ni obsežno, tudi je pesniško malo pomembno (večinoma začetni poskusi in priložnostne verzifikacije), zato bi se bilo dalo odpraviti najboljše kar za LE, nemara kot dodatek, tiskan drobno in združena, kar bi zahtevalo le malo prostora. Tu bi bilo zanj najprimernejše mesto, ker je z LE tudi pesnik sam dotakratno delo v glavnem zaključil in o njem podal obračun: sprejel je v to svojo drugo zbirko tudi vrsto pesmi iz prvih let svojega pesnikovanja, ne samo lirske, temveč tudi nekatere epske, ki jih je bil pri izdaji BR prešel (Na bojišču, Najlepši dan, Mutec Osojski, Balada o jezeru, Tujega goslarja poslednja pesem). Vsekako sta A. prvi dve zbirki, ki tvorita prvo knjigo naše izdaje, kronološko povezani, zato bi bilo logično, tudi paberke tega razdobja priključiti tu: tu bi bili doma in bi imeli svojo nedvomno pravico, medtem ko utegnejo v naslednjem zvezku viseti v zraku. Sicer pa je z določnejšo sodbo o tem treba seveda počakati.

V naslednjem navajam nekaj misli o besedilu (glede variant), o jezikovni in pravopisni prireditvi in končno nekaj dostavkov k opombam.

1. Besedilo je objavljeno po A. zadnji redakciji. To velja v edicijski tehniki za pravilo in ima to prednost, da je s tem rešen problem na najenostavnejši način in najbolj objektivno, čeprav seveda dokaj mehanično: bolj na osnovi formalnega ko stvarnega kriterija. Primeri, kakor so pri nas Levstikove, deloma tudi Župančičeve pesmi, kažejo, da to pravilo nikakor ne more biti edino veljavno in brezizjemno. Kidrič smatra izjeme za upravičene in potrebne iz vsebinskih razlogov (ČJKZ II, 1920, 113), mislim pa, da tudi ozir na pesniško kvaliteto ne bi smel ostati povsem neupoštevani; kajti gotovo ni nujno, da bi poznejša formulacija vedno bila tudi boljša. Pri A. prihaja to vprašanje v poštev glede BR, ki jih je pesnik za 2. izdajo znatno predelal. Boršnikova je v celoti sprejela to 2. izdajo. Vprašanja, ali je ta izdaja tudi res in povsod boljša od prve, si načelno ni zastavila, kakor si ga doslej (razen pri Levstiku in deloma pri Župančiču) menda sploh še nismo zastavljali. Ako se tu mimogrede tega dotikam, to seveda ni (in ne more biti) očitek pričujoči izdaji; porabljam samo priliko, da na problem opozorim. Isto velja tudi za nekatere druge misli in dopolnila v tem poročilu.

Slika, ki jo dobimo iz primerjanja obeh izdaj BR, je v glavnih obrisih približno sledeča.

Docela neizpremenjene so ostale v zbirki samo pesmi Trije popotniki. Javor in lipa, Zimska romanca, Ilirska tragedija in — če ne štejeemo malenkostne pravopisne izpremembe — Svetinja. Vse ostale pesmi je pesnik za izdajo 1905 na novo redigiral in predrugačil pri tem približno 370 verzov. Če jih skušamo grupirati glede na njihov vzrok, so izpremembe vsebinsko stvarnega, leksikalnega in stilističnega, jezikovno oblikovnega ter metričnega značaja. Največ je prvih in te so pesniku po večini uspеле (zamenjava posameznih izrazov, zlasti zastarelih besed, hrvatizmov, členic, epitetov, pa tudi celih stilizmov, deloma v zvezi z vsebinskimi predrugačbami). Od izprememb, ki so nastale iz težnje po slovniški pravilnosti, so mesta, predrugačena zaradi naglasa, na splošno uspela, med neuspeli pa moramo šteti večino primerov, kjer je pesnik future dovršnikov z »bom« nadomestil s sedanjikovo obliko, da se izogne »bomkanju«. Med izpremembami iz metričnih nagibov jih je več ko polovica ponesrečenih (največ zaradi mašil), v redu pa so izpremembe zaradi besednega reda.

Od vseh izpremenjenih verzov jih je nad dve tretjini takih, da so ali odločno boljši ali pa vsaj ne slabši od prvotnih. Mest, ki jih je pesnik z izpreminjanjem dejansko poslabšal, utegne biti kakih sto. Navesti jih hočem samo nekaj iz znanih in pomembnejših pesmi.

Poslabšanja zaradi vsebinskih, leksikalnih in stilističnih izprememb: 14, 10: podoba vendar tvoja pred mano še stoji (bolj smiselno prvotno: ... zdaj stoji); 23, 7—8: Pač prejme pismo marsikdo — za njo pa ni jih več, za njo (Pač mnog in mnoga list dobí, a zanjo, zanjo več jih ni); 31, 5—6: Pa ko je preminul v cvetočih še dneh, zagrebli, ah, niso ga v vrtnih tam tleh (prvotno brez mašil in vsebinsko mnogo stvarnejše, bolj živo in bolj v skladu z idejo pesmi: Pa ko je redovnik zatisnil oko, zagrebli ga niso pod živo zemljó); 33, 17: Ko odhaja, nekdo brž prihaja (On odhaja, nekdo pa prihaja); 82, 20: In žaluzije se odpró (okolju in značaju pesmi bolj ustrezno prvotno: I tam se okence odpre); 82, 19: i tam se okno zdaj odpre (prvotno brez mašila: ... okence odpre); 87, 5: Oh, to težil« ... Zabliska se: po cesti (Hu, to teži, tišči!...« Tu se zablisne:).

Poslabšanja zaradi odprave »bomkanja«: 30, 13—15: Mariji na slavo sem peval doslej, a pesmi prepeval bom druge poslej! Vam, ptice, sedaj bom prepeval (Mariji na slavo do danes sem pel, prepevati druge zdaj pesmi bom jel; vam, ptice, odslej...); 79, 13—14: Tovorniki pa pridejo bogati. Ko so ti zlatov naštelí (▼ prvotni stilizaciji bolj povezano: Tovorniki bogati bodo prišli, zlatov rumenih ti šteli); 92, 2: In zato, kajne, da ne zameriš (In zato ne bodeš pač zameril); 103, 16: Tam lepše zagodem ti! Da bi te grom (prvotno brez mašila in vsebinsko tehtnejše: Na toplem še lepše zagodel ti bom). Posebej opozarjam na prve tri kitice pesmi Judit (26), ki imajo v prvotni obliki (vsi glagoli spregani enako, z »bom«) čisto drugačen ritem in tempo ko v poznejši predelavi s stalnim menjavanjem glagolskih oblik (poleg sedanjega in prihodnjega celo pretekli čas!). Zlasti je poslabšana tretja kitica: A kogar naš meč strmoglavil ni v grob, čuj, vsak nam zmagalcem bo služil ko rob (Pa kar jih naš meč ti pomoril ne bo, čuj, vsak nam kot sužen pokoril se bo).

Večina metričnih izprememb je nastala zato, ker je pesnik v jambsko-anapestičnih verzih mestoma jambe nadomestil z anapesti, zlasti v pesmih Slovenska legenda, Atila in slovenska kraljica in Boj. Na mnogih mestih dopolnila, ki jih je zaradi tega vstavil, vsebinsko niso upravičena in so zgolj mašila. Taki razblinjeni in poslabšani verzi so n. pr.: 65, 9: Slovenec! Oh, rad, rad verjamem vam to (... oh, rad vam verjamem to); 65, 15—16: iz vašega jadnega samo rodu največ jih je, žal — mučnikov (... jadnega pa rodú največ jih je — mučnikov); 65, 17: No, predno otvorim vam sveti naš raj (No, predno vam odprem sveti raj); 66, 6: na pragu tam naše je hiše (na pragu je naše hiše); 66, 7: Poprosil ponižno me baš je za vhod (... me je za vhod); 66, 17: Križ božji! Oh, Luter slovenski je tu (Križ božji! Slovenski Luter je tu);

66, 21—22: Pripeljal nemara s seboj kar cel sod slovenskih mi Svetih je Pisem (... s seboj cel sod slovenskih je Svetih Pisem); 67, 1: Pomislite, Slomšek se tam oglasi... (... se oglasi; zanimivo je, da je ta verz tudi v naši izdaji tiskan izjemoma v prvotni verziji); 67, 3: Kar Primož na zemlji nič več ne živi (... zemlji več ne živi); 68, 2: s perutmi že delajo veter (s perutmi delajo...); 68, 3: Pri vratih brez sape, obupano zroč (prvotno bolj smiselno: ... osuplo zroč); 98, 9: In ker je prelepa — ah, moja zato (... je lepa — moja zato); 98, 16: to kónj so vam hunskih kopita (... so hunskih...); 99, 3: Čuj, krik njih in vik in jok, vzdih in stok (... jok in stok); 99, 8: Kje zdaj ti, kraljica si, Vida (... zdaj si, kraljica Vida); 100, 1: Ustraši kralj Atila sam se zelo (... Atila se zelo); 100, 9—10: Trdnjava Slovencev današnji še dan tam zove se Landrijska jama ... današnji dan še zove... Zlasti so oslavljeni verzi v Boju, ki so v prvotni lakonični obliki bili mnogo bolj dramatični: 131, 1: Kdo trka tam zunaj — o polunoci (... trka zunaj...); 131, 3: Odkod si? — Iz Brežic — iz boja (Odkod? — Iz Brežic...); 131, 6: Ne! Danes potihnil je že za vsekdar (... je za vsekdar).

Med navedenimi primeri so mesta, ki jih je A. s predelavo tako očitno pokvaril, da se bo glede njih pri novih natisih treba vrniti pač k prvotni formulaciji. Zlasti so to mesta, kjer je pesnik prvotno notranjo dinamiko zamenjal s povsem zunanjo in mehanično pravilnostjo metra, kakor to v jarki luči kažejo n. pr. verzi o slovenskem Lutru, o Primožu, ki »nič« več ne živi, o angelih, ki »že« delajo veter, o Atili, ki ustraši »sam« se zelo, o boju, ki je »že« potihnil za vsekdar itd.

2. Glede redakcije besedila in ločil pripominjam sledeče malenkosti.

Velike začetnice na začetku verzov so spremenjene v male, vendar ne dosledno. Posebno neenotna je raba začetnic za dvopičjem. Kjer sledi za dvopičjem premi govor, je povsod pravilno ostala velika začetnica. V to skupino bi (čeprav v nasprotju s SP¹ XXII) lahko šteli tudi še primere, kjer formalno sicer ne gre za premi govor, a vendarle za neko izpoved, ki sledi večinoma za kakim napovednim glagolom; tako: 140, 2 (za glagolom prisegam); 148, 24 (za povej in razloži); 171, 11 (za reci); 172, 5 (za razglašujte); 175, 15; 177, 11; 190, 11; 262, 26; 279, 5; morda tudi 15, 9; 19, 22; 145, 2 in 5; 178, 8; 183, 19.

Povsod drugod (pri naštevanju, po pripravljajočih stavkih, sredi mnogočlenske periode — SP², XXII) bi za dvopičjem morala stati mala začetnica, kakor deloma tudi res stoji (54, 11; 75, 19; 129, 5 itd.). Neupravičeno pa je v večini podobnih primerov ostala velika začetnica (12, 14; 13, 23; 19, 27 itd.).

Napovedni stavki, ki so zapostavljeni, so po večini pisani pravilno, z malo začetnico (n. pr. 11, 5; 55, 21 itd.), velika začetnica pa je ohranjena — neupravičeno — v sledečih primerih: 60, 23 (»Ni pošteno trebuch svoj gostiti, ko tvoj sosed mora se postiti!« Sam pri sebi sveti Solus pravi — pravilno: sam); podobno 66, 19; 154, 14; 197, 10 in 12; 245, 8; 246, 6; 247, 4; 267, 18; 321, 2.

Tudi za klicajem pri zvalniku je raba začetnice neenotna: mestoma stoji mala, kakor je pravilno (n. pr. 205, 11 in 299, 6), drugod velika: 91, 19 (Ti, Spasitelj... Mater Dolorosa! Vidva sta mi pričli); podobno 328, 8.

Posebno motijo velike začetnice v primerih, kjer je glavna misel prekinjena z vrinjenim stavkom, pa je nadaljevanje za tem vrinjenim stavkom pisano veliko: 224, 9 (Poslušalec najzvestejši med meščani lepe Ghasne — glej, stoji že spet pred oknom! — To je stari derviš Mahmud — prav: to); 262, 15 (V raju vidi — o, je li mogoče? — V raju, kar pod stropom sinogoge vidi rabbi); 294, 16 (Tam črepinje ležijo — oh škoda! — Preumetno obslikanih vaz); 314, 8 (in zabave da bolj so nam varne — oh, to dela največjih mi vsak dan skrbi! — V vsaki vasi dam gradit vojarne).

O ločilih pravi urednica, da jih je spreminjala samo, kjer to zahteva »logika stavka« (355). Izboljšala je interpunkcijo, ko je dodala vejice v 24, 15; 34, 5; 162, 15 in 16; 210, 1 in 9 ter 232, 1, oziroma, ko je vejice črtala v 22, 4 in 117, 8. Po nepotrebnem pa je vejice izpustila in s tem oslabila razčlenitev misli v verzih: 11, 7; 17, 4; 47, 5; 76, 13; 127, 13. Logiki stavka bi bolj ustrezalo, če bi se na koncu verza 72, 8 namesto pike postavila vejica. Enako bi pridobila

povezava in strnjjenost misli, če bi se verz 91, 28 namesto s klicajem končaval z vejico, verz 105, 20 pa namesto s piko z dvopičjem, kakor ima to Aškerc. V vseh teh primerih bi naslednjemu verzu bilo treba dati seveda malo začetnico.

Besedilo in pravopis sta prilagojena sedanji rabi (n. pr. čez, preden, preklet) in mestoma popravljena (71, 20; ustom; 108, 2; ondod; 116, 9; radi). Po nepotrebnem je »ko« za komparativi nadomeščen s »kot«, »dopada« z »dopade« (246, 10); metrično sporna je kontrakcija Matijaža v Matjaža (118—121).

Naglasov je mnogo opuščenih — po večini brez škode. Glede na neskladnost štajerskega naglasa s centralnoslovenskim in na nesigurnost in nedoslednost, ki so ji zaradi tega izpostavljeni izvenkranjski pesniki, pa bi v nekaterih primerih vendarle bilo dobro, ko bi bili naglasi ostali (30, 8; pravljica, podobno 195, 14; 80, 15; sésal; 154, 5; pókoj in morda še kje). Na enem mestu je urednica sama čutila potrebo po tem, ko je naglas celo na novo dodala: zvéčér (218, 8).

Kar se tiče grafične oblike, se strinja z obliko v LE in BR 1905; pesmi so tiskane tako, da se vsi verzi začinjajo v isti črti, medtem ko je v 1. izdaji BR bil tisk bolj diferenciran. Umetna bi bila taka diferenciacija iz estetskih razlogov pri pesmih, kjer se menjujejo verzi različne dolžine (Mejnik, Iškarjot, morda tudi Firdūzi in derviš in še nekateri), še bolj pa iz metričnih pri pesmih, kjer se menjuje ritem (Vinska bajka, Znamenja na nebu, Knežji kamen, Pegaz in osel).

3. Komentar je izrazito literarnozgodovinskega značaja: vsebuje podatke o natisih, o variantah ter o nastanku pesmi in virih zanje, deloma tudi o tem, kako so pesmi bile sprejete. Pri vsem tem sta urednici dobro služili njeni temeljni deli o Aškercu, Aškerčeva bibliografija (1936) in Aškerc (1939), na kateri se kot na dopolnili pogosto tudi sklicuje.

Variante so podane v časovnem redu: tako, da urednica primerja prvotis s prvim ponatisom (v BR 1890 ter LE 1896), pri BR pa razen tega še prvi ponatis z drugim (1903), povsod na ta način, da na prvo mesto postavlja starejšo verzijo. Tak vrstni red je sicer videti naraven, je pa nepraktičen, ker otežuje jasnost in preglednost. Mislim, da bi bilo bolje, pri primerjanju za osnovo in izhodišče vedno vzeti to, kar ima bralec pred seboj, torej besedilo v pričujoči izdaji. Za to govori še nekaj: ker se štetje kitic in verzov nujno opira na pričujočo izdajo, bi bilo s tem vse redakcijsko delo postavljeno na enoten princip, kar bi mu nedvomno koristilo. Ali naj se geneza variante označi (z znakom > oziroma <), po mojem mnenju ni važno: kaj je bilo prej, kaj pozneje, je itak razvidno iz časovnih podatkov, zato bi morda zadostoval enostaven ločitveni znak, n. pr. |, kakor sem omenil to že v poročilu o Levstiku. Prva varianta, navedena v naši knjigi (338), bi se po tem načinu glasila: tó svéto drevó! ljubljenko le-tó; vsakomur, ki se za stvar zanima, bo brez vsega jasno, da je namesto izraza »to sveto drevo« (ki stoji spredaj v besedilu) prej »stalo »ljubljenko le-tó«. Delo bi se s tem poenostavilo, svojemu namenu pa bi služilo enako dobro, če ne celo bolje.

Med najbolj zanimive strani v knjigi spadajo odstavki, kjer govori urednica o postanku pesmi in njihovem sprejemu. Zbrala je o tem mnogo dragocenih podatkov, zlasti iz sodobnih korespondenc. Nedvomno pa je seveda, da bo treba s tem delom še nadaljevati. Nekaj drobnih doneskov (deloma samo domnev) dostavljam tu.

Povod za Balado o potresu je dal Mahničev napad na Gregorčičevo O nevihti, kakor je omenjeno na str. 347. Uporabil pa je A. v ta namen snov, ki jo je mogel imeti v spominu iz Jesenkovega članka Zemeljski potresi v LZ 1882, kjer o potresu v Lizboni 1. nov. 1755 beremo med drugim (str. 47): »Bil je ravno velik praznik (Vseh Svetnikov dan) in čas velikega opravila božjega. Natlačene so bile vse cerkve... Ker so bili zvoniki vsi zelo visoki, popadali so večinoma na cerkve ter se s streho udri na tla. Tako je le malo ljudij ušlo izpod njih razvalin.« Da je pesnik imel v mislih potres v Lizboni, domneva tudi Kersnik v svoji oceni BR (Zbrani spisi V, 326).

Solus spominja snovno na Trdinovo povest Puščavnik Feliks, ki je izhajala v LZ 1885. V njej se pripoveduje o premožnem, a nekoliko čudaškem kmetu

Berusu, ki je sklenil, »da se mora posvetiti... O takih prilikah je metal beračem kar šestice... Prodavši ves svoj imetek razdelil je tisoč goldinarjev v nedeljo po božji službi med uboge kmete in berače, drugih tisoč je podaril za cerkvene potrebe. Ljudje so pravili, da je razdal vse svoje premoženje... Izprevidel je, da mora zapustiti ničemurni svet in postati — puščavnik!« (LZ 1883, 621, 622, 624, 681.) Seveda je mogel imeti A. od Trdine samo motiv, obdelal ga je docela po svoje. Medtem ko Trdina prikazuje svojega puščavnika kot terciarskega svetohlinca in podaja zgodbo zelo primitivno in brez poglobitve, spada A. Solus v vrsto njegovih najbolj živih, osebnih izpovedi — v isto vrsto kakor Slikarjeva slika, Pečev grob, Poroka in iz poznejše dobe List iz kronike Jurjevega klostra.

Pri Listu iz kronike Zajčke bi bilo treba opozoriti na Glonarjevo ugotovitev v LZ 1920, 375, da je misel o kleti-biblioteki (ki je v Stepischneggovi knjigi o žički kartuziji ni) A. dobil verjetno pri Davorinu Trstenjaku, ki je v Slov. glasniku 1858, I, 125 v dopisu iz Maribora zapisal med drugim: »Mi barantujemo, in se najrajši pečamo s podzemeljskimi bibliotekami, kjer so dragocene bukve — iztiskane v Ljutomeru, v Zaverči, v Črešnjevci itd. — lepo po redu razpostavljene, in zvezane v železne obroče.«

Za Godčev balado vemo po Westru, da jo je pesnik zajel iz pripovedovanja svojega očeta. Boršnikova je ugotovila k temu še, da mu je za model služil neki godec iz Podsrede (558). Da bi bil motiv našel na Pohorju, kakor je domneval D. Bajt v S 20. sept. 1936, ni verjetno, ker je s Pohorjem prišel pesnik v ožji stik šele pozneje, z namestitvijo v Vitanju (1891). Možno pa je, da je pobudo dobil v prvem slovenskem [Vaceradovem] prevodu Jiráskovih Psoglavcev, ki je izhajal v SS 1888. Mesto, ki prihaja v poštev, se v tem prevodu (SS 1888, 65) glasi: »Pripovedovali so o pokojnem stražskem Kuželku [slovitem hodskem godcu] tudi to, da je jedenkrat pošteno natrkan — in kateri dudak bi prebil brez mokrote — pozno po noči zablodil v gozdu med... [preprede] in da je padel tam v „volčje žrelo“, v katero je prilomastil nato ljubeč kosmat in zobat gost; temu je igral do ranega jutra, dokler ni muzika in volčje tuljenje privabilo gozdarja, ki je osvobodil dudaka iz te muke.« To, kar je pesnik čul od očeta, pa je morda že pozabil, mu je nemara Jirásek zopet priklical v zavest. Vsekako pa gre za motiv, ki je znan med ljudstvom — ne samo pri nas, temveč tudi pri Cehih.

Da je iz ljudstva zajeta tudi snov Nočne potnice, kaže prvotni podnaslov: Balada po narodnem motivu (588). A. je kaplanoval takrat v Juršincih v Slov. goricah, torej v bližini Drave. Da je ob Dravi motiv bil znan, priča zgodba, ki jo imam od svoje matere; njej jo je (kot lasten doživljaj) pripovedoval njen prastric, ki je bil nekoliko romantično navdahnjen in v mladih letih brodnik v Selnici ob Dravi: »Neki večer, ko smo se že spravljali spat, je naenkrat zaklicalo z druge strani Drave: „Ho-hoop!“ Po glasu je bilo razločiti, da človek, ki kliče, še ni pri reki in da kliče že spotoma, še preden je prišel do brega. „Le hiti se, je gotovo sila!“ me je priganjal gospodar. Res sem hitel in odvezal ladjo. Medtem je še dvakrat zaklicalo, vsakokrat bliže, drugič že tik ob Dravi; in vsakokrat s hujšim glasom: „Ho-hoop! Ho-hoop!“ Veslal sem, kar sem mogel. A ko pridem na kraj — nikogar. Samo nekaj neizrečeno težkega se je zvalilo v ladjo. Skoraj bi bila zajela vodo, taka teža je bila v njej, ko sem veslal nazaj. Drugo jutro je ležala na dnu ladje dvajsetica in vrh rožmarina; to je bila brodnina. Vozil pa sem kolero; še tisti dan je zbolelo pol vasi. Tudi pri nas doma so skoraj vsi umrli. Jaz sem se samo s strdjo ozdravil, drugače bi bilo še mene pobralo.« — Da zgodba ni nastala popolnoma brez realne osnove, kaže beležka, ki jo je zapisal v svojo kroniko ruški kronist jožefinec Janez Godina (1785—1876); kronika, pisana v nemščini in obsegajoča čez 200 strani, je med vojno propadla, ohranilo pa se je nekaj mojih izpiskov, med njimi tudi naslednji, ki ga podajam v slovenskem prevodu: »L. 1836 je izbruhnila v mesecu avgustu v župniji Ruše strašna nalezljiva bolezen kolera in je trajala do 4. oktobra, ko je umrla za to boleznijo zadnja oseba. Med tem časom je zbolelo v fari 206 oseb in 38 jih je umrlo. Posebno je razsajala bolezen

v septembru, in sicer v občinah Bistrica in Ruše. V Selnici je bila kolera že 14 dni prej; tukaj [v Rušah] smo upali, da ne pojde čez Dravo; ali to upanje je splavalo po vodi. Nenadoma so zboleli v Bistrici skoraj vsi prebivalci in v 10 urah je bilo 9 že mrtvih. Z Bistrice je prišla v Ruše in je Bezeno vmes popolnoma izpustila, kar je neumljivo. Ko je bolezen izbruhnila, je bilo čutiti mrtvaški duh; vse ptice so se odstranile in se vrnile šele, ko je bilo kolere konec.« — Z Aškerčevu Nočno potnico to neposredno seveda nima zveze, ne zdi se mi pa čisto brez pomena za genezo motiva.

Pri Pevčevem grobu (545) je navedeno mesto iz pisma, ki ga je A. pisal Holzu 27. avgusta 1884 kot odgovor na njegovo sodbo o tej pesmi. Tu moramo pač predpostavljati, da je Holz bral pesem že pred izidom v LZ, kajti pisati je moral Aškercu na vsak način pred 27. avgustom, pesem pa je izšla v Zvonu šele 1. septembra. Ni pa dvoma, da se pismo res tiče te pesmi. Samo o njej je mogel takrat A. reči, da »ni kar takó na površji vzrastla, marveč ima korenine svoje precej — globoko!« Redovnik Stanko te pesmi je v vrsti avtobiografskih redovnikov, ki sem jih omenil že v zvezi s pesmijo Solus, morda najpomembnejši, kajti kakor nikjer drugod nam je z njim dal pesnik pogledati v psihološke osnove svojega dela. Isto pesem, kakor jo poje samotar Stanko, pesem o svobodi, »o zlati svobodi prodani«, je pel takrat tudi Gorazd. Imela je ta pesem res — kakor je pisal A. Holzu — svoje korenine globoko: v tragični usodi pesnikovega lastnega življenja. Nesvobodnega, krivično utesnjenega se je čutil — od tod žarki plamen hrepenenja po svobodi v takratnih njegovih pesmih. Ko se je pozneje osebno osvobodil spon, je temu plamenu zmanjkalo hraniva — in njegova pesem o svobodi, prej polna življenja, je vse bolj in bolj postajala prazna in samo še fraza.

V letih in v pesmih, ki jih obsega pričujoči I. zvezek Aškerčevega Zbranega dela, pa je beseda o svobodi in svobodni misli še živa in resnična, ker vre iz vročega, prizadetega človeškega srca.

Janko Glazer

Alexander V. Isačenko: JAZYK A PŮVOD FRIZINSKÝCH PAMÍATOK. Slovenská akademía vied a umení. Bratislava 1945.

Avtor loči po jezikovni plati dve vrsti Brižinskih spomenikov: Br. I in Br. III sta spovedni formuli z ljudskim jezikom, medtem ko kaže Br. II (Adhortatio ad poenitentiam) literarno tradicijo. Pri tem izloča iz Br. II verze 105—115, češ da so bili pristavljeni pozneje za prehod k spovedni molitvi (te verze zaznamujem na kratko Br. IIb), k jeziku v Adhortatio pa prišteva evangeljski citat na koncu Br. I (zaznamujem kot Br. Ib). Prvo, kar hoče avtor dokazati s to ločitvijo med ljudskim in literarnim jezikom, je to, da sta Adh. in citat Br. Ib stesl. moravska redakcija. Za to navaja obilico dokazov, ki sem jih tukaj deloma strnil:

1. Vtem ko poznamo za Br. I in Br. III nemške predloge, ne najdemo podobne niti latinske niti nemške za Br. II. Le-tá kot pridiga z visokim retoričnim slogom v principu ne more biti prevod iz stvnem. — Trditev zveni nekoliko presamozavestno. Vsekakor tudi ne poznamo podobne grške predloge in ne stesl., saj je Jan Stanislav sprejel med splošno priznana, da sta Klimentova homilija in Br. II nastala iz dveh različnih prepisov prvotnega originala.

2. V spovednih formulah je 15 očitnih germanizmov, v Adh. nikar enega samega. — Tak rezultat dobimo, ako se z odcepom iznebimo treh germanizmov v Br. IIb. Nadalje nisem tako za trdno prepričan, da jih v ostali Adh. ni še nekaj. Vsaj naslednja mesta bi bilo v tem pogledu še preučiti: *imseze nam dozstoi odgego zavuekati; Dactomudini zinzi muzlite.*

3. V spovednih formulah imamo za *y* zmeraj *i*, samo Adh. piše šestkrat *y*. — Res, toda eden od primerov stoji v Br. IIb! Sicer pa menda tega pojava nemške grafike ne bomo smatrali za odsev velikomoravske predloge, saj je kvečjemu dokaz, da je narekujoči za labiali izgovarjal *y*.